

'Dat is mien laand'

Cultuureducatie op het Groningse platteland

Corinne van Beilen en Rhea Hummel

Verspreid over de Groninger Ommelanden bevinden zich vijf leergemeenschappen cultuureducatie. In dit artikel schetsen Corinne van Beilen en Rhea Hummel hun observaties en onderzoek in deze leergemeenschappen. Ze laten zien hoe deze verbondenheid met de omgeving invloed heeft op het vormgeven aan cultuureducatie en hoe er natuurlijke vormen van intergenerationeel leren ontstaan.

t Is de lucht achter Oethoezen
t Is t torentje van Spiek
t Is de weg van Lains noar Klooster
En deur Westpolder langs de diek

t Binnen de meulens en de moaren
t Binnen de kerken en de burgen
t Is 't laand woar ik as kind
Nog niks begreep van pien of zurgen

(Ede Staal, t Hogelaand)

In de filmzaal van Museum Wierdenland hangen in november 2019 34 vitrinekastjes aan de muur, gevuld met stillevens over het dorp Ezinge. Museum-directeur Heidi Renkema miste in haar museum het Ezinge van nu en vroeg daarom de kinderen van de nabijgelegen basisschool Op Wier wat zij bijzonder aan hun dorp vinden. Wat willen zij bewaren, laten zien of doen in het museum? De leerlingen vertelden over het huis waarin ze wonen, de wierde in de achtertuin, een door hun vader ontworpen rooimachine. Daarna richtten ze onder begeleiding van hun leerkrachten en vrijwilligers van het museum vitrinekastjes in met van huis meegenomen materialen, die ze voorzagen van een kaartje met hun persoonlijke toelichting. Ze laten de dorpskerk zien, hun huisdier, de winkel, de school en landbouwwerktuigen. Elk vitrinekastje geeft het kind letterlijk een eigen ruimte in het museum. En het gaat verder dan dat. De kinderen maken hun ouders, familie en bezoekers van het museum deelgenoot van hun kijk op hun plek: het Noord-Groningse dorp Ezinge.

Leergemeenschappen cultuureducatie

De tentoonstelling van de kinderen in Ezinge ontstond als activiteit van de leergemeenschap Wies op Wier (trots op Wier), een samenwerking tussen basisschool Op Wier en Museum Wierdenland. Deze leergemeenschap is een van de 25 leergemeenschappen cultuureducatie in de provincies Groningen en Drenthe, die wij onderzoeken in opdracht van Stichting Kunst & Cultuur (Groningen) en Compenta (Drenthe). Zij willen hiermee de verdere ontwikkeling van cultuureducatie bevorderen tussen scholen en de culturele omgeving.

In de leergemeenschappen werken één of meer scholen samen met één of meer culturele partners. De leden geven zelf vorm aan hun leergemeenschap: ze ontwikkelen een eigen werkwijze en bepalen zelf hun activiteiten en met wie zij samenwerken. Verschillende soorten onderwijsinstellingen nemen deel, zoals scholen voor speciaal onderwijs, integrale kindcentra, kleine

dorpsscholen en grote scholen midden in de stad. Ook de culturele partners zijn divers, zoals een muziekschool, dansdocent, openbare bibliotheek, museum, jeugdtheatergezelschap, kunstencentrum en lokaal orkest. De cultuureducatiedoelen van de leergemeenschappen¹ zijn uiteenlopend en omvatten thema's als kansengelijkheid, creativiteitsontwikkeling, cultuurparticipatie, thematisch of vakoverstijgend onderwijs, procesgerichte didactiek, 'de trots' of 'het geluk' van kinderen en, zoals belicht in dit artikel, de band met de omgeving.

Deze diversiteit betekent dat we voor ons onderzoek een omvangrijke hoeveelheid data verzamelen. Ons onderzoek is explorerend van aard en de data-analyse is nog niet afgerond; in dit artikel doen wij daarom geen uitspraken over het formeren van de leergemeenschappen, maar schetsen de verbinding met de geografische omgeving in vijf leergemeenschappen op het Groningse platteland.² Deze schets is vooral gebaseerd op data uit veldwerknotities over bijeenkomsten van de leergemeenschappen en transcripten van semigestructureerde interviews. Daarnaast hebben we een archief bijgehouden met e-mailcorrespondentie en documentatie in de vijf verschillende leergemeenschappen. Afhankelijk van de looptijd van de leergemeenschap is er een tussenevaluatie geweest, waarvan we de bevindingen met een *member check* hebben gedeeld met de betrokkenen. We delen onze bevindingen en observaties daarnaast tijdens een- of tweewekelijkse onderzoekbijeenkomsten.

Bij het schrijven van deze schets zijn we open en intuïtief te werk gegaan; een meer gefocuste en systematische analyse volgt later. Maar zoals gezegd is de schets wel gebaseerd op onze dataverzameling en pasten we ook triangulatie toe. We hebben de leergemeenschappen geanonimiseerd, met uitzondering van Wies op Wier, omdat deze als enige van de vijf hoe dan ook herleidbaar is.³

Hieronder bespreken we eerst het platteland van Groningen in het algemeen (en onze eigen ervaringen daarmee) en vervolgens de vijf leergemeenschappen. We beschrijven de verschillende manieren waarop ze omgaan met de identiteit en uitdagingen van hun omgeving en hoe we dat vervolgens terugzien in de leergemeenschappen cultuureducatie. We zoomen daarna in op Ezinge en beschrijven hoe daar verschillende generaties met, van en over

- 1 Meer informatie en voorbeelden van andere leergemeenschappen zijn te vinden op de website: www.kunstencultuur.nl/onderwijs/primair-onderwijs/leergemeenschappen-cultuureducatie
- 2 We presenteren alleen Groningse leergemeenschappen in deze schets, omdat we geen leergemeenschappen op het Drentse platteland volgen.
- 3 Deze keuze is in overleg met de direct betrokkenen gemaakt. Tijdens de gehele dataverzameling zijn de notities van de onderzoekers gedeeld met de betrokkenen en zij zijn akkoord met de eindversie van dit artikel.

elkaar leren. Daarna leggen we uit waarom het belangrijk is dat leergemeenschappen de ruimte hebben om aan te sluiten op de eigen context, lokale partners en behoeften van hun leerlingen.

Onze ervaringen met de plek

Onderzoek doen op landelijke plekken betekent dat wij als onderzoeker deze plekken frequent bezoeken. We wonen namelijk zelf in de stad Groningen en onze kinderen zitten daar op school. Wij zijn, met andere woorden, Stadjers.

Een van ons woonde wel een aantal jaar in een Gronings dorpje met een paar honderd inwoners. Haar kinderen gingen daar ook naar de kleine dorpschool met minder dan vijftig leerlingen. Zij zag daar dat cultuur op talloze manieren deel uitmaakt van de gemeenschap: een koor dat wekelijks repeteert en jaarlijks optreedt; dorpsbewoners die in de fanfare van een buurdorp spelen, maar in het eigen dorp optreden bij festiviteiten zoals de sinterklaasintocht; de toneelvereniging die blijspelen en kluchten speelt en waarvan de spelers huis aan huis kaartjes voor de optredens verkopen; muziek- en toneeloptredens in het Gronings en het Nederlands en exposities in de oude voormalige dorpskerk; maandelijkse handwerkbijeenkomsten; een kerstmarkt met verkoop van zelfgemaakte spullen; een fotografieclub die foto's maakt en exposeert in en over het dorp; een filmfestival waarbij de film geprojecteerd wordt op een groot, zelfgemaakt doek voor de kerk. Dit laatste voorbeeld kan symbool staan voor wat vaak gebeurt in een kleine gemeenschap: mensen werken dikwijls samen, omdat zij op elkaar zijn aangewezen. Wie goed kan naaien, maakt de kostuums voor een optreden; wie handig is met elektra zorgt voor het geluid; op zolders, in garages en schuren liggen genoeg attributen om te gebruiken voor een concert of theatervoorstelling. Repeteren kan in de grote kapschuur. In no time stampen dorpsbewoners gezamenlijk een theater- of filmvoorstelling, expositie of voorleesavond uit de grond. Jong en oud werken samen en verschillende generaties leren van, met en over elkaar.

Dat we nu beiden in de stad wonen, betekent dat 't Hogelaand' dat zanger en dichter Ede Staal bezingt, niet (meer) ons land is. We dompelen ons erin onder voor ons onderzoek. Voor onze schets geldt dat wij naar het platteland kijken als 'de ander'. In de literatuur heet dit ook wel *othering*. Jensen (2011) bijvoorbeeld gebruikt dit begrip als een analytisch uitgangspunt voor het begrijpen van culturele processen van identiteitsvorming in het dagelijks leven.

Groninger Ommelanden

Het Groningse platteland spreekt tot de verbeelding. Het is het oudste, door mensen bedachte en ingerichte cultuurland van Nederland dat nog vrijwel intact is. Met dertiende-eeuwse kerkjes die nog fier overeind staan op in de prehistorie opgeworpen wierden. Het platteland met land en water zover het oog reikt. De luchten boven Groningen zijn hoog en weids. Op sommige plekken voelt het als het einde van de wereld. Roodstenen huizen, immense windmolens, klei, aardappel- en graanvelden, suikerbieten, leegstaande fabrieken, herenboerderijen; de provincie heeft het allemaal.

Kunstenars, film- en theatermakers, dansers, schrijvers en musici voelen zich geïnspireerd door de plek. Het uitgestrekte gebied leent zich bijvoorbeeld goed voor locatietheater, zoals van PeerGroup Noord-Nederland op het water van 't Oldambtmeer. Het land past bij festivals als Hongerige Wolf in het gelijknamige dorp, met muziek, dans, theater, film, beeldende kunst en literatuur, en het internationale folkloristische dansfestival 'Op Roakelsdais', dat al sinds 1966 elk jaar in Warffum plaatsvindt. Auteur Marjoleine de Vos schreef *Je keek te ver* (2020), over haar dagelijkse wandelingen vanuit haar huis in het Noord-Groningse Zeerijp. Dichter C.O. Jellema, die woonde en werkte in het monumentale landhuis Oosterhouw in Leens, schreef: 'Nu je herinnering, hier, op dit vlakke/groninger land, in dit huis op de wind'. Andere inspirerende voorbeelden zijn kunstenaar Henk Helmantel, die woont en werkt in Westeremden en wiens expositieruimte 'De Weem' in het wierdedorp jaarlijks duizenden bezoekers trekt; de theaterproductie 'Mansholt' (Ellerhuizen, Hornhuizen en Midwolda) en openluchtconcerten van het Noord Nederlands Orkest (NNO) in Blauwe Stad.

Maar het platteland van Groningen heeft nog een andere kant. Het kampt ook met krimp en in de hele provincie speelt de aardbevingsproblematiek. Uit onderzoek van Ravesteijn en collega's van de Erasmus School of Economics naar kansengelijkheid in Nederland⁴, waar gekeken werd naar het gemiddeld bruto jaarinkomen van mensen van begin dertig die zijn opgegroeid in een relatief arm gezin, blijkt dat in de top tien van kansarmste gemeentes de helft in Groningen is: Midden-Groningen, Veendam, Oldambt, Appingedam en Groningen (Tieleman, 2020). Niet alle door ons beschreven leergemeenschappen bevinden zich in deze gemeentes, maar we herkennen de problematiek wel. Het gaat om plekken waar armoede, werkeloosheid en krimp spelen.

Bewoners kunnen hun plek dan ook als beperking ervaren en een laag zelfbeeld krijgen door de negatieve beeldvorming over hun woongebied. We horen van mensen die liever niet zeggen uit welk dorp of welke streek ze komen, omdat

4 Kansenkaart.nl

ze bang zijn voor opgetrokken wenkbrauwen en vooroordelen. De mensen hebben te maken met werkeloosheid en daardoor armoede. Ze voelen een grote afstand tussen hun eigen dorp en de rest van de provincie of Nederland. Hun omgeving zorgt, met andere woorden, voor een underdoggevoel. In het oosten van Groningen zien we bijvoorbeeld met houten platen dichtgetimmerde ramen, een bankstel in de tuin, rijtjeswoningen die kleiner dan elders zijn.

Tegelijkertijd komen we in deze gebieden *naoberschap* tegen. In een kleine gemeenschap zijn mensen op elkaar aangewezen. Dat geldt ook voor het omgaan met schaarste, in welke vorm dan ook. De dorpsbewoners delen de oogst uit moestuinen, verkopen voor een symbolisch bedrag eieren, appels, druiven, bloemen, stekjes, noten – ook langs de kant van de weg. Ze ruilen: voor een maandelijks krat bier maait iemand wekelijks het gras. Wie gaat verbouwen, kan rekenen op de hulp van anderen. Ze lenen elkaar gereedschap. Armoede lossen ze zo voor een deel onderling op.

Belang van de plek voor leergemeenschappen

We zien de hierboven beschreven facetten van het Groningse platteland terug in de vijf leergemeenschappen. Hun dorpen variëren in inwoneraantal van een paar honderd tot bijna tienduizend inwoners. De vijf gemeentes waar ze onder vallen, hebben te maken met laaggeletterdheid, werkeloosheid, armoede en gezondheidsproblemen. De leerlingenaantallen variëren van kleine scholen met minder dan honderd leerlingen tot grotere scholen voor voortgezet onderwijs met een streekfunctie.

De deelnemers in de Oost-Groningse en Noordoost-Groningse leergemeenschappen vertellen dat hun leerlingen opgroeien in gezinnen die minder vaak theaters of bijvoorbeeld musea bezoeken, ze volgen ook minder vaak dans-, muziek- of toneellessen. Dit zien we terug in de activiteiten van de leergemeenschappen. Deze willen bijvoorbeeld kinderen zoveel mogelijk in aanraking brengen met aspecten van cultuur die ze van huis uit niet kennen. In een van de leergemeenschappen krijgen kinderen daarom tijdens schooltijd muzikales aangeboden en kunnen ze op school muziekinstrumenten gebruiken die thuis niet voorhanden zijn. Deze leergemeenschap vindt het daarnaast belangrijk om kinderen mee te geven wat ze wél hebben: ze attendeert leerlingen op wat hun plek bijzonder maakt. Ze wijst hen op de rijkdom van het gebied waarin ze – vaak al generaties lang – wonen, met de streektaal, de Groningse liedjes, de molen, de dorpskerk uit Ede Staals lied ‘t Hogelaand’, de familie verhalen, de wierden, de overblijfselen van kloosters, kerken en dorpen en de letterlijke ruimte rondom hen. Benadrukken dat de leerling in een bijzondere omgeving woont, impliceert tegelijkertijd wellicht dat deze zelf niet zou weten hoe waardevol de omgeving is. Dit is een vorm van *othering*.

We zien verder dat de scholen een belangrijke spil in de omgeving zijn. De meeste kinderen uit het dorp bezoeken de dorpsschool. Ouders ontmoeten elkaar op het schoolplein, participeren bij activiteiten op school en helpen mee met klussen. Mensen kennen elkaar. De scholen in de vijf leergemeenschappen zijn relatief klein en hebben te maken met teruglopende leerlingenaantallen. Nieuwe inwoners met schoolgaande kinderen worden met open armen verwelkomd. Maar vanwege krimp zijn die er nauwelijks en wanneer er wel nieuwkomers zijn, gaan hun kinderen soms elders naar school, bijvoorbeeld omdat de ouders in de stad werken, voor een school met een specifiek onderwijsconcept of omdat de kinderen speciaal onderwijs bezoeken. Wanneer nieuwe instroom uitblijft, passen leerlingen, ouders en leerkrachten zich noodgedwongen aan de samenvoeging van jaargroepen aan. Dit heeft ook voordelen: op kleine scholen bestaat vaak verbondenheid tussen leerlingen van verschillende leeftijden, binnen school, maar ook in het dorpsleven zelf. Ook de leerkrachten, die lesgeven aan diverse leerlagen, komen in aanraking met veel verschillende kinderen.

Lokale verbondenheid

De vijf leergemeenschappen hechten alle zoals gezegd veel belang aan de plek. De ligging brengt ook met zich mee dat er vaak samenwerking met een bekende culturele partner is. Vaak kennen de school en de culturele partner elkaar al jarenlang. De scholen vinden het fijn dat de culturele partner het type leerling, het dorp en de omgeving kent: dat voelt veilig en vertrouwd. Wij komen ook tegen dat het idee bestaat dat iemand uit de stad de school, het type leerlingen én de leerkrachten op het platteland minder goed begrijpt en aanvoelt. Dat maakt huiverig om samen te werken met een culturele partner van buiten.

Een andere reden om met een lokale partner samen te werken is dat niet alleen het voortbestaan van de school van belang is, maar ook dat van het lokale museum, kunstencentrum, orkest of theatergezelschap. Want hoe belangrijk deze instellingen ook zijn in de gemeenschap, ze hebben gewoonlijk geen dikke portemonnee. Ze drijven op de inzet van vrijwilligers, stagiairs en studenten, projecten, kortlopende subsidies en op netwerken en relaties. Veel hangt af van de personen die zo'n instelling besturen en welke verbindingen – plaatselijk, regionaal, landelijk en internationaal – deze weten te leggen. De samenwerking met een regionale culturele partner betekent dus dat deze leergemeenschappen werken vanuit een gemeenschappelijke verbondenheid met de plek. De school en de culturele instelling delen een verantwoordelijkheid en urgentie voor het culturele leven van de kinderen in deze regio.

Een keerzijde van deze lokale verbondenheid is dat er wellicht minder aandacht in de leergemeenschap bestaat voor wat kinderen zelf willen toevoegen aan hun omgeving. Ook de sterke focus op de school heeft een keerzijde: het kan daardoor gebeuren dat culturele partners dorpskinderen die elders naar school gaan uit het oog verliezen. Bovendien zien we dat enkele leergemeenschappen door de gemeenschappelijke geschiedenis niet altijd de ruimte nemen om te experimenteren met andere vormen van cultuureducatie. Juist in een leergemeenschap mag je experimenteren, maar dat blijkt lastig als je samen al een bepaalde routine hebt opgebouwd.

Ezinge: leren van, met en over elkaar

Ook in Ezinge komt de samenwerking voort uit een lokale verbondenheid, die school en museum al langer voelen. In de volksmond wordt Ezinge een kunstenaarsdorp genoemd. De school besteedt aandacht aan cultuureducatie en van huis uit bezoeken sommige kinderen musea of volgen zij bijvoorbeeld muziekles. In Ezinge is krimp een hardnekkig probleem en dit beïnvloedt de invulling van de leergemeenschap. Ook samenwerkingsschool Op Wier kampt een paar jaar na de fusie van twee basisscholen opnieuw met teruglopende leerlingenaantallen. Kinderen worden op school dagelijks met de leegstand geconfronteerd.

De school en museum hebben daarom een gedeelde urgentie: zij willen dat kinderen zich bewuster worden van de bijzondere omgeving waarin zij opgroeien en trots ervaren wanneer zij vertellen waar ze vandaan komen. Want niet alleen krimp en aardbevingsschade kenmerken dit gebied, ook de eeuwenoude wierdendorpen en opgravingen die Ezinge de bijnaam 'Pompeï van het Noorden' opleverde. En de nabij liggende dorpen Niehove en Winsum zijn uitgeroepen tot 'Mooiste dorp van Nederland' en 'Allermooiste dorp van Nederland' door respectievelijk *Elsevier Weekblad* (Gloerich, 2019) en de ANWB (2020). 'Middag-Humsterland hoort tot de oudste cultuurgebieden in Europa', schrijft *Trouw* (Van Doorn, 2020), 'een verhaal dat verteld wordt in Museum Wierdenland.' Juist dit verhaal wil de leergemeenschap kinderen meegeven, door het te vertellen én door nieuwe verhalen te (laten) horen. De museumdirecteur en de ICC'er/groepsleerkracht willen dat kinderen van Ezinge zich eigenaar voelen van het museum, dat hun inbreng zichtbaar is in de collecties, tentoonstellingen en activiteitenhoek, dat zij zich opstellen als gids voor hun (groot)ouders en vrij in en uit kunnen lopen. Zij willen dat alle kinderen op school in aanraking komen met het museum en zijn netwerkpartners in het omringende wierdenlandschap. En zij beogen een wisselwerking tussen omgeving, dorpsgemeenschap en school.

De gedeelde verantwoordelijkheid is een kenmerk van de nagenoeg natuurlijke vorm van intergenerationeel leren die we in Ezinge zien. Er zijn verschillende manieren om dat leren te belichten. Zo kun je kijken naar momenten van kennisoverdracht en instructie (grootouders die op school over hun jeugd vertellen of jongeren die ouderen leren facetimen), naar samenwerking (een festival organiseren, een voorstelling maken), naar ondersteuning (buddyprojecten), naar maatschappelijk engagement (vrijwilligerswerk in het dierenasiel) of naar deelname aan een evenement (sponsorloop).

Hoe zien we dat terug in Ezinge? We zagen dat de interactie vaak gericht is op hoe de ene generatie van de andere leert: ouders die met de kinderen materiaal verzamelen voor de vitrinekastjes, vrijwilligers die met de kinderen de tentoonstelling inrichten, bezoekers die de kindertentoonstelling bekijken en hierover opmerkingen achterlaten in het bezoekersboek, kinderen die hun (groot)ouders rondleiden. Maar ook: de organisatie van een feestelijke opening en pr-activiteiten. In een ander voorbeeld, de musical-speelfilm 'Mysterie van de Allersmaborg'⁵, staat de intergenerationele samenwerking en het samen maken en creëren centraler. De leerlingen van groep 8 maakten deze in de zomer van 2020 als alternatief voor de traditionele schoolmusical. Zij schreven samen met de regisseur het script en de leerlingen, ouders, leerkrachten, Museum Wierdenland en de Allersmaborg werkten dag en nacht samen met professionals om het project te realiseren. Dit lukte binnen twee weken, omdat de hele gemeenschap meewerkte en de lijnen kort zijn. De hele zomer vertoonde Allersmaborg de film gratis. Bezoekers mochten wel een vrijwillige donatie achterlaten en van de opbrengsten kon museumdirecteur Renkema een graanmolen aanschaffen voor het Wierdenlab – de kinderhoek – in het museum. De cirkel is rond.

Zoals gezegd beperkt intergenerationeel leren zich niet tot één soort activiteit, interactie of doelstelling. Toch zegt dit nog altijd weinig over de mate van betrokkenheid; intergenerationeel leren kan ook zonder een persoonlijke ontmoeting plaatsvinden. Maar juist de grote betrokkenheid is zo kenmerkend voor Ezinge. Kaplan (2002) noemt als zevende en hoogste niveau wanneer het geen eenmalige of losse projecten en evenementen betreft, maar er sprake is van een voortdurend, natuurlijk intergenerationeel delen, ondersteunen en communiceren. Dit zien we in Ezinge: het leren wordt 'geleefd' doordat de hele gemeenschap vanzelf betrokken raakt bij activiteiten en formele en informele vormen van leren zich als vanzelf mengen. Tegelijk houdt de leer-gemeenschap dit actief in stand door veel aandacht te besteden aan betekenisvolle participatie van kinderen.

5 www.youtube.com/watch?v=0oDQ65pCO3w

De waarde van kinderpacticipatie

Kinderparticipatie vormt de essentie van de leergemeenschap in Ezinge. Om de tentoonstelling te maken voeren school en museum filosofische kinderdialogen.⁶ Kinderen maken foto's van hun omgeving, ze geven samen met de museumvrijwilligers de tentoonstelling vorm en helpen mee met de pr en organisatie. Ze komen met een stortvloed aan ideeën over wat ze willen doen in het museum: van *virtual reality* tot een trein over de wierde. Kinderparticipatie bestaat in Ezinge als waarde. De werkwijze past goed bij de patronen van leerlingenparticipatie die Fielding (2011) ontwikkelde: afhankelijk van situatie en doelstelling fungeren leerlingen als databron, gesprekspartner, onderzoekspartner, kennisontwikkelaar en medevormgever. Het zesde patroon is het intergenerationeel leren als 'geleefde democratie'.

Er is geen recept voor betekenisvolle participatie van kinderen: afhankelijk van de situatie en doelstelling kunnen één of meer patronen dominant zijn. En niet alles is haalbaar. Volgens Fielding (2011) gaat het bij participatie-initiatieven en intergenerationeel leren daarom vooral om de wijze waarop betrokkenen zich tot elkaar verhouden. Aansluiten bij de wensen van de kinderen vraagt veel van Museum Wierdenland. 'Dan moeten we nog wel aan de bak', zei museumdirecteur Renkema toen ze de enthousiaste ideeën van de kinderen hoorde. Ook Museum Wierdenland drijft op de inzet van vrijwilligers en kortlopende subsidies. De speurtochten vervangen door virtual reality of een spannende game ontwerpen is niet zonder meer haalbaar. Directeur, vrijwilligers en leerkrachten kiezen hier ook niet voor: het museum is de vertolker van de omgeving en voelt daarin een verantwoordelijkheid. School en museum brengen deze overwegingen in na de kinderdialogen: zo maken ze de kinderen deelgenoot van wat wel en niet haalbaar is en hoe volwassenen hun keuzes maken.

Het valt op dat deze volwassen invulling van de plek ook zichtbaar is in wat leerlingen in de kastjes tentoonstellen; alle kastjes gaan over Ezinge en de omgeving, niet over het kind zelf. Dit is ook wat de kinderen is gevraagd te doen. Maar je zou het ook kunnen omdraaien. Kinderen kunnen iets toevoegen aan een plek, ook als het van buiten komt. Dan maakt niet alleen zanger en dichter Ede Staal er deel vanuit, maar ook rapper Boef, omdat een kind in Ezinge naar zijn muziek luistert. Ook dit is een invulling van intergenerationeel leren en een patroon van kinderpacticipatie: het kind dat de eigen muziekvoorkeur, hobby's, ervaringen en gedachten deelt met andere generaties, het kind dus als kennisontwikkelaar en medevormgever. Van deze invulling van intergenerationeel leren is op dit moment nog minder sprake in de leergemeenschap in Ezinge.

6 Zie hiervoor <https://cultuuronderwijs.jokeleenders.nl/filosoferen-met-kinderen/dialoog-kinderen-luisteren-respect.html>.

Ruimte scheppen

De vijf leergemeenschappen ontstonden binnen de tweede periode Cultuureducatie met Kwaliteit. Onze opdrachtgevers, K&C en Compenta wilden een werkwijze ontwikkelen voor samenwerkingen tussen scholen en culturele partners, die nauw aansluit bij de culturele omgeving en de behoeften van scholen in Noord-Nederland. Zij doen daarmee recht aan de lokale situaties en historie. Zoals gezegd gebeurt dat in de verschillende leergemeenschappen op uiteenlopende manieren.

In de leergemeenschappen op het platteland zien wij dit onder meer terug in de vanzelfsprekende vorm van intergenerationeel leren, de initiatieven en de verbindingen die ontstaan op de plek. Het heeft betekenis voor kinderen, leerkrachten, ouders, gemeenschap en museum om die samen te creëren. Wij benadrukken dan ook de noodzaak om ruimte te geven aan de *agency* van de deelnemers, volwassenen en kinderen, om vorm te geven aan de bredere context waarin zij opereren (Biesta, Priestley, & Robinson, 2015; Fielding, 2011). Zo besluiten volwassenen en kinderen zelf hoe zij omgaan met de kansen en uitdagingen die een plek biedt. Goed beleid sluit daarop aan, zodat deze initiatieven blijven en het liefst groeien. Dit is niet te bereiken door het werken met lesmethodes of elders ontwikkelde leerlijnen, zelfs niet als deze op het oog veel op elkaar lijken. Het wordt bereikt op de plek zelf.

Conclusie en discussie

We zien in leergemeenschappen cultuureducatie op het platteland dat de plek zelf steeds het uitgangspunt vormt. Krimp, aardbevingsschade, werkloosheid en gezondheidsproblemen beïnvloeden het culturele leven. We zien ook hoe het Groningse landschap een inspiratiebron voor velen is, van Ede Staal tot 'Festival Hongerige Wolf'. De uitdagingen en kansen van deze plek benutten de leergemeenschappen – en hun omgeving – op verschillende manieren. Bijvoorbeeld omdat ze bewust kiezen om vormen van cultuur die kinderen van huis uit minder meekrijgen, onder schooltijd aan te bieden. Of door kinderen juist te wijzen op de unieke waarde van hun omgeving.

De plek heeft hoe dan ook invloed op hoe cultuureducatie vorm krijgt in de leergemeenschappen en met welke culturele partner wordt samengewerkt. Vaak kiest men een lokale culturele partner en wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke verbondenheid met de plek. Dit heeft twee kanten. Door deze verbondenheid met de plek zien we een bijna vanzelfsprekende vorm van intergenerationeel leren ontstaan, waarin verschillende generaties over, met en van elkaar leren. Maar door de vertrouwdheid bestaat het risico dat men de ruimte voor experiment minder zoekt en benut.

Wellicht is de oplossing om gericht in te zetten op verschillende patronen van kinderp participatie. Dit kan vormen van intergenerationeel leren opleveren waarin niet alleen het huidige, historisch gegroeide culturele leven een rol speelt, maar waar nieuwe generaties de plek aanvullen en veranderen. Kinderen geven de plek mede vorm, beïnvloeden en vernieuwen deze. Zij mogen de plek voor zich opeisen. Leergemeenschappen kunnen dat mogelijk maken door te experimenteren met wat kinderen zelf inbrengen. Bijvoorbeeld door niet alleen het lokale optreden van het NNO te beluisteren, maar ook met het dorpsorkest de eigen (digitale) composities van de kinderen te spelen. De kinderen kunnen Museum Wierdenland zélf omtoveren in een *virtual reality*-spel. Of iets van Boef in een kastje tentoonstellen.

Corinne van Beilen is senior-onderzoeker bij de onderzoeksgroep Kunsteducatie van Kenniscentrum Kunst & Samenleving van de Hanzehogeschool Groningen en docent bij de master Kunsteducatie Noord.
c.van.beilen@pl.hanze.nl

Rhea Hummel is onderzoeker bij de onderzoeksgroep Kunsteducatie van het Kenniscentrum Kunst & Samenleving van de Hanzeschool Groningen.
r.a.hummel@pl.hanze.nl

Literatuur

ANWB. (2020, 17 augustus). Winsum is het Allermooiste dorp van Nederland. *Eropuit*.

Biesta, G., Priestley, M., & Robinson, S. (2015). The role of beliefs in teacher agency. *Teachers and Teaching*, 21(6), 624-640.

Doorn, V. van. (2020, 29 maart). Het mooiste dorp van Nederland ligt in Groningen. *Trouw*.

Fielding, M. (2011). Patterns of partnership: Student voice, intergenerational learning and democratic fellowship. In N. Mockler & J. Sachs (Eds.), *Rethinking educational practice through reflexive research: Essays in honour of Susan Groundwater-Smith* (pp. 61-75). Springer.

Gloerich, J. (2019, 1 oktober). Een Groningse idylle: dit is het mooiste dorp van Nederland. *Elsevier Weekblad*.

Jensen, S. (2011). *Othering, identity formation and agency*. *Qualitative Studies*, 2(2), 63-78.

Kaplan, M. S. (2002). Intergenerational programs in schools: considerations of form and function. *International Review of Education*, 48(5), 305-334.

Tieleman, J. (2020, 10 oktober). Opgroeien in een arme buurt of in een rijke wijk kan later tienduizenden euro's inkomen schelen. *Volkskrant*.